

De gevaarlijke en machtige beschermgeestkoningin van de Zuidzee, Kanjeng Ratu Kidul

Kanjeng Ratu Kidul is een bekende figuur uit de Javaanse mythologie die vandaag de dag nog steeds door de Javanen wordt vereerd als de geestenkoningin van de Indische Oceaan. Ze woont in haar paleis op de bodem van de oceaan voor de zuidkust van Midden-Java en heerst over de oceaan, de geesten, nimfen en andere wezens uit de onderwereld. Haar zeldzame excursies aan wal worden verondersteld gepaard te gaan met het optreden van ongewone natuurverschijnselen, zoals springtij. Als koningin van de Zuidelijke Oceaan wordt Kanjeng Ratu Kidul (of Nyai Loro Kidul) verantwoordelijk gehouden voor verdwijningen en sterfgevallen in de buurt van of in de oceaan. Daarom wordt de oceaan, net als begraafplaatsen, ook beschouwd als een woonplaats voor de geesten van de doden, vooral van mensen die een onnatuurlijke dood sterven door verdrinking.

Kanjeng Ratu Kidul

Gunawan Kartapranata 2013

Kanjeng Ratu Kidul, de koningin van de Zuidelijke Zee van Java. (CC BY-SA 3.0)

Kanjeng Ratu Kidul is de meest prominente van de vier beschermgeesten van de windrichtingen op Java die zelfs in het hedendaagse Surakarta een speciale verering ontvangen. De vier geesten zijn Kanjeng Ratu Kidul zelf die het zuiden bewaakt, Sunan Lawu, de heerser van de geesten op de berg Lawu in het oosten, Kanjeng Ratu Sekarkedaton, beschermgeest van Gunung Merapi in het westen en Sang Hyang Pramoni, bewoner van het noordelijke woud Krendawahana.

Hoewel tegenwoordig de naam "Kanjeng Ratu Kidul" (letterlijk betekent "Mijn Vrouwe Koningin van het Zuiden") het meest wordt gebruikt, wordt ze ook wel liefkozend Nyai Roro Kidul genoemd. Het gebruik van de woorden "Kanjeng" en "Nyai" bij het aanspreken van de geestenkoningin en andere hindoe-boeddhistische Javaanse geesten is afgeleid van de traditionele gewoonte van de Javanen om hun relatie met hun hindoe-boeddhistische goden, goden en voorouderlijke geesten te beschouwen als een relatie met oudere maar intieme verwanten. Daarom gebruiken ze consequent de verwantschapstermen voor hun goden en geesten, zoals Hyang (verheven voorouder), Eyang (geëerde grootvader of grootmoeder), Kiyai (meester) of Nyai (mevrouw of minnares), evenals de eretitels voor koningen of hoge ambtenaren, zoals Gusti (Uwe Hoogheid), Kanjeng (Mijn Heer of Mijn Vrouwe) of Sunan (Uwe Genade).

De strijd en transformatie van Kajeng Ratu Kidul

Kanjeng Ratu Kidul zou Ratna Suwida zijn genoemd, de dochter van een heerser van het West-Javaanse koninkrijk Pajajaran, hoewel de verhalen verschillen over wie haar vader was. Er zijn verschillende redenen voor haar transformatie van een prinses van het hof naar de beschermgeest van de Zuidelijke Oceaan.

De meest voorkomende verklaring is dat ze een mooie jonge vrouw was die een huidziekte opliep als gevolg van zwarte magie die werd opgeroepen door een jaloerse stiefmoeder, waardoor ze gedwongen werd het paleis te verlaten en haar toevlucht te zoeken in het bos waar ze vervolgens mediteerde totdat ze speciale bovennatuurlijke krachten kreeg. Andere verhalen zeggen dat ze weigerde te trouwen en de ene vrijer na de andere weigerde, totdat ze uiteindelijk haar vader boos maakte, die haar vervolgens uit het paleis verbande, waardoor ze het bos in ging. Weer andere versies combineren elementen uit deze verhalen en laten haar aan de vooravond van haar huwelijk lepra oplopen, waardoor ze in schande naar het bos vlucht. Na lange tijd in het bos te hebben gemediteerd, kreeg ze grote krachten en kon ze wonderen verrichten, zoals gedaanteverwisseling om haar huidziekte te bedekken, en zichzelf zelfs in een man te veranderen wanneer dat nodig was.

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל
וְיִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל

Wadana of frontispice van Babad Tanah Jawi (Geschiedenis van het Javaanse Land) kopie uit de 19e eeuw. (Publiek domein)

Volgens de negentiende-eeuwse kroniek *Babad Tanah Jawi* (Kronieken van het Land van Java) hoorde de verweesde prins van Pajajaran, Raden Joko Suruh, een stem van een kluizenaar die hem beval een koninkrijk te stichten in Oost-Java. Toen de kluizenaar in beeld kwam, ontdekte Joko Suruh dat de kluizenaar in feite een mooie jonge vrouw was, en hij werd verliefd op haar. Ze wees hem af, omdat ze in werkelijkheid zijn bloedverwant Ratna Suwida was, die lang geleden was verbannen en sindsdien in het bos had gewoond om te mediteren. Ze vertelde hem dat ze spoedig het bos naar de zuidkust zou verlaten om haar plaats in te nemen als heerser van de geestenwereld en wanneer de afstammelingen van de Gunung Merapi (letterlijk vertaald als "de Berg van Vuur") een koninkrijk stichtten, zou ze trouwen met de opeenvolgende heersers. Volgens de Kudadu Stele in 1294 CE stichtte Joko Suruh inderdaad het koninkrijk Majapahit en noemde zichzelf Raden Wijaya.

De kroniek gaat verder dat bloedverwant Ratna Suwida al snel het bos verliet en naar het zuiden ging totdat ze bij de kliffen kwam met uitzicht op de Zuidelijke Oceaan. Hier hoorde ze onstoffelijke stemmen, die haar aanspoorden om de golven in te gaan om haar vroegere schoonheid terug te krijgen en de koningin van de geestenwereld te worden. Ze wierp zich in de oceaan, werd de diepte in getrokken naar een prachtig paleis en gekroond tot koningin van de Zuidzee. Er wordt gezegd dat ze daar sindsdien heeft gewoond en heeft geregeerd over de geesten van Java.

De kracht van de bovennatuurlijke koningin

Generaties later verwierf Kanjeng Ratu Kidul aanzienlijke bekendheid vanwege haar associatie met Panembahan Senapati, de stichter van het koninkrijk Mataram, waarvan de huidige sultanaten Yogyakarta en Surakarta de erfgenamen zijn.

Borobudur, een van de monumenten gebouwd tijdens Medang Mataram kNngdom. (CC BY 2.0)

Volgens de *Babad Tanah Jawi* ging Panembahan Senopati (of Sutawijaya), nadat hij een bovennatuurlijk teken had ontvangen dat hij heerser over heel Java zou worden, naar de kust van de Zuidelijke Oceaan. Nadat hij daar was aangekomen, stond hij op de oever en bad met zo'n intensiteit dat hij een razende storm veroorzaakte. Kanjeng Ratu Kidul voelde de ramp vanuit haar paleis op de bodem van de oceaan en kwam naar de oppervlakte. Aan de oever zag ze een man die in gebed verzonken was. Ze concludeerde dat hij de oorzaak was van de ongeregelde heden en vroeg hem te stoppen. Hij stopte met bidden en de stormen gingen liggen. Ze herkende haar voorbestemde partner en vertelde hem dat hij en zijn nakomelingen inderdaad heersers van Java zouden zijn. Ze beloofde hem dat als er ooit gevaar dreigde, zij en haar geestenlegers klaar zouden staan om zijn rijk te verdedigen, zolang degenen die over Java heersten hun relatie met haar voortzetten en haar als hun goddelijke gemalin nemen.

Panembahan Senopati veroorzaakte een razende storm met zijn gebeden. (Flickr/[CC BY-ND 2.0](#))

De volgende drie dagen en nachten bestudeerde Panembahan Senopati de geheimen van het koningschap en het gezag over zowel het mensen- als het geestenrijk in het onderzeese paleis van Kanjeng Ratu Kidul. Hij kwam weer aan de oppervlakte bij Parangkusomo, ten zuiden van Yogyakarta. Toen hij op de grond stapte, ontmoette hij Sunan KaliJaga, een van de negen heilige mannen die de islam naar Java brachten. Sunan KaliJaga vermaande hem om op God te vertrouwen en niet op magische krachten, en zei dat als hij echt heerser wilde zijn, hij gewillig moest accepteren wat er ook gebeurde als Gods wil. Senapati was echter in werkelijkheid een koninklijke usurpator die nooit het gevoel had dat hij zijn troon volledig verdiende. Hij gaf er daarom de voorkeur aan om niet alleen op de islam te vertrouwen, maar ook op zijn bovennatuurlijke relatie met de koningin om zijn positie te versterken en veilig te stellen toen hij in 1575 Mataram II stichtte.

Mooie Shapeshifter en Gevleugelde Slang

Kanjeng Ratu Kidul wordt verondersteld haar tijd te verdelen tussen land en zee. De Javanen geloven dat haar gedrag soms kwaadaardig is en dat ze alleen kan worden gekalmeerd door strikte naleving van complexe rituelen. Haar uiterlijk varieert net zo vaak als haar temperament.

Een beeldhouwwerk van een nagapaar in Halebidu, India. (Publiek domein)

Afgezien van haar vormveranderende krachten, wordt ze bij het afnemen van de maan een oude heks, en als ze wassende is, verschijnt ze als een mooie jonge vrouw, die haar leeftijd heeft afgeworpen zoals een slang zijn huid afwerpt. *Babad Tanah Jawi* karakteriseert haar als "slangachtig". Artistieke afbeeldingen van Kanjeng Ratu Kidul portretteren haar over het algemeen met het bovenlichaam van een mooie vrouw en de onderste helft van een slang die meestal wordt bedekt door haar groene jurk, haar koets of de golf van de oceaan.

Zeemeerminnen in oude mythologieën zijn vrouwen met het onderlichaam van een vis. (CC BY-SA 3.0)

Slangen zijn inderdaad vaak de fysieke manifestatie van beschermgeesten, die worden gezien als de beschermer van de bodem en de bewaker van zijn vruchtbaarheid, rijkdom en welzijn. Meestal leven ze, net als de geestenkoningin zelf, in waterbronnen of bepaalde bomen. Hoewel de slang niet de enige vorm is die de koningin aanneemt, is het een wezen dat met haar wordt geassocieerd door haar koets, meestal afgebeeld als een gevleugelde *naga* (draak of slang), of de verborgen onderste helft van haar lichaam.

Rood Naga's houtsnijwerk uit Zuid-Java, circa 1930. (CC BY-SA 3.0)

Mogelijke mythologische wortels

De mythologische wortels van Kanjeng Ratu Kidul zijn beide veel ouder en gaan veel verder weg naar Zuid-, Zuidoost- en Oost-Azië. De figuur van Kanjeng Ratu Kidul is beïnvloed door elementen uit verschillende Indiase en islamitische associaties met het fundamentele Zuidoost-Aziatische geloof in slangengeesten. Dit geloof is ook gerelateerd aan het Oost-Aziatische geloof in draken en riviergeesten, van wie Kanjeng Ratu Kidul haar voorliefde voor de kleur groen en haar associatie met heersers heeft geërfd.

In de hindoe-boeddhistische tijd van Java (circa 600 – 1500 n.Chr.) werd ze geassocieerd met de hindoegodin Durga en de inheemse Javaanse vruchtbaarheidsgodin Dewi Sri, die beiden respectievelijk werden gekoppeld aan de kwaadaardige en welwillende kanten van haar karakter.

Een idool van Durga geflankeerd door haar dochters en zonen. (CC BY-SA 4.0)

Haar relatie met de Javaanse royalty's weerspiegelt ook die van de oude koningen van Funan en Cambodja, van wie bekend was dat ze afstamden van een Indiase brahmaan en de dochter van de slangenkoning. Een dertiende-eeuws verslag vertelt hoe een Cambodjaanse heerser de slangengodin ontmoette die vervolgens elke nacht in menselijke gedaante naar hem toe kwam. De koning werd daarbij verondersteld de verbinding tussen hemzelf, de hemel en de grond te vernieuwen en zijn koninkrijk te verbinden met de krachten van de aarde door hemzelf en zijn nakomelingen.

Verder zijn er mythische details uit India, China en Zuidoost-Azië die in de zestiende eeuw al lang gangbaar waren op Java. Er is een algemene traditie, waarvan het verhaal van de ontmoeting tussen Senapati en Kanjeng Ratu Kidul een variant is, waarin de stichters van nieuwe staten trouwen met prinsessen die verschijnen uit schuim dat op de zee drijft.

De koninklijke connectie

Vanaf haar eerste ontmoeting met Panembahan Senapati raakte Kanjeng Ratu Kidul nauw verbonden met het Javaanse koningschap. De heersers van de twee belangrijkste hofsteden in Midden-Java; Yogyakarta en Surakarta, als afstammelingen van Panembahan Senapati, worden beschouwd als de echtgenoten van Ratu Kidul. Beide hoven brengen regelmatig offers aan haar aan de oevers van de oceaan om het opduiken van Panembahan Senapati uit haar paleis te herdenken. Bij hun troonsbestijging presenteerde het hof van Surakarta hun offers aan Ratu Kidul op een

klein eiland in de Zuidelijke Oceaan in de buurt van Cilacap, waar naar verluidt een bloem groeide genaamd Wijayakusuma (*Epiphyllum oxypetalum*, met de toepasselijke bijnaam "koningin van de nacht").

Koningin van de Nacht - *Epiphyllum oxypetalum*. (CC BY-SA 2.5)

Heiligste heilige bruidsdans

Ook aan Kanjeng Ratu Kidul wordt de oorsprong toegeschreven van de heilige dans Bedhaya Ketawang, de heiligste dans van het hof van Java, die haar ontmoeting met Panembahan Senopati beschrijft. Deze dans wordt één keer per jaar vertoond om de dag te vieren dat de sultan de troon besteeg. Negen dansers in klassieke Javaanse bruidsjurken dansen om Kanjeng Ratu Kidul uit te nodigen om te verschijnen en te trouwen met de pas opgestegen sultan, waarmee de alliantie van het heersende huis met zijn goddelijke gemalin opnieuw wordt bevestigd. Volgens legendes verschijnt Kanjeng Ratu Kidul als een enigszins zichtbare tiende figuur op de vloer van de negen dansers, wat haar goedkeuring van de nieuw benoemde sultan impliceert en haar bereidheid om zijn gemalin te worden.

Bedhaya dansen op de bruiloft van een prinses van het Mangkunegaran hof in 1921. (CC BY-SA 3.0)

Toen het koninkrijk Mataram in de achttiende eeuw werd verdeeld in de Hamengku Buwono-familie van Yogyakarta en de Pakuwubono-familie van Surakarta, werd de dans ook verdeeld omdat beide hoven nog steeds aanspraak maken op het beschermheerschap van Kanjeng Ratu Kidul. Daarom doopte het hof van Yogyakarta de dans om tot Bedhaya Semang en voerde het jaarlijks uit tot de laatste uitvoering in 1914. Het hof van Surakarta behield de naam Bedhaya Ketawang en wordt tot op de dag van vandaag jaarlijks uitgevoerd in het paleis van Surakarta.

Bedhaya-dansers, 2009. (CC BY 2.0)

Kanjen Ratu Kidul's patronage en straffen

Hoewel sommigen beweren dat het verhaal van Kanjeng Ratu Kidul is uitgevonden door sultan Agung van Mataram (1613-1645) om de oprichting van zijn staat te legitimeren, is de relatie tussen de koningin en de heersers van Mataram voortgezet als een traditie voor de koningen. Ze geeft hun koninkrijken legitimiteit, maar ook patronage en bescherming. Elk teken of "verschijning" van Kanjeng Ratu Kidul is daarom van het grootste belang en de hoven van Java proberen altijd haar beschermheerschap te vernieuwen wanneer men voelt dat haar relatie met de dynastie afstandelijk is geworden.

Begin 1985, zo'n vierhonderd jaar na de noodlottige ontmoeting tussen Kanjeng Ratu Kidul en Panembahan Senopati, vloog het centrale deel van het paleis van Surakarta in brand. Getuigen van de brand beweerden de figuur van Kanjeng Ratu Kidul te zien dansen in de vlammen boven het paviljoen toen het op de grond viel. Het vuur en haar dans werden vervolgens geïnterpreteerd als haar definitieve afscheid van de Mataram-dynastie. Echter, minder dan drie maanden na de brand gaf de regerende sultan Pakubuwono XII opnieuw opdracht tot de uitvoering van Bedhaya Ketawang,

waarbij hij de oude alliantie tussen zijn voorvader en de geestenkoningin naspeelde en symbolisch hertrouwde met Kanjeng Ratu Kidul.

In 1988, met de dood van Yogyakarta's sultan Hamengkubuwono IX, volgden de geruchten over de mogelijkheid van de stopzetting van de relatie van Kanjeng Ratu Kidul met het hof van Yogyakarta. Toen de zoon van de overleden sultan in 1989 de troon van zijn vader opvolgde, stond het lokale en nationale nieuws echter vol met verhalen over de aanwezigheid van Kanjeng Ratu Kidul in de kroningskoets van de nieuwe sultan, als symbool van haar goedkeuring van zijn installatie.

Bijgeloof met betrekking tot Kanjeng Ratu Kidul blijft ook tot op de dag van vandaag bestaan. Een voorbeeld van zo'n verhaal is van haar voorliefde voor de kleur groen. Omdat groen haar favoriete kleur is, wordt er gezegd dat ze jaloers wordt op degenen die deze kleur aan haar kusten dragen. De Javanen vermijden het dragen van groen als ze naar haar stranden gaan en adviseren toeristen hetzelfde te doen. Er zijn verhalen opgetekend over surfers en andere mensen die zich in haar wateren waagden in het groen en daarna op de een of andere manier in de problemen kwamen. In een verhaal dat in september 1995 in "The Jakarta Post" werd gepubliceerd, droeg een man die dit taboe uitdaagde een groen T-shirt op een strand aan de kust van Cilacap op West-Java. The Post meldde dat de man wordt geplaagd door angstaanjagende visioenen, "hij kan nu niet achterom kijken, want alles wat hij ziet zijn monsters."

In 1966 werd de toenmalige sultan verwacht voor de openingsceremonie van het Samudra Beach Hotel in West-Java. De avond voor de grote opening van het hotel zou hij bezoek krijgen van een oude man. De oude man vertelde de sultan dat hij de vorige nacht een droom had gehad waarin een oude dame in het groen gekleed haar offers eiste. De sultan, die wist dat de dame Kanjeng Ratu Kidul was, bedankte de man, maar legde uit dat hij geen offer zou brengen omdat hij de opening van het hotel bijwoonde in zijn civiele hoedanigheid en staatszaken wilde scheiden van de mystieke plichten van het paleis. Kort nadat de oude man was vertrokken, was er een enorm gebrul in het hotel, en plotseling kwam er een 10 voet (3 meter) hoge golf uit voorheen kalm water, die de buffettafel van het hotel wegvaagde en een paar grote bomen omhakte. Kort daarna kwam het traditionele aanbod, en vandaag de dag heeft het Samudra Hotel een speciale kamer gereserveerd voor Kanjeng Ratu Kidul.

In 1993 verbrandde een enorme brand het "Grand Bali Beach Hotel" in Sanur, Bali. Slechts één kamer, kamer 327, bleef onaangetast door zowel de vlammen als de rook. Toevallig was kamer 327 een "privé" kamer die altijd speciaal gereserveerd is geweest voor de legendarische zeekoningin. De Balinezen interpreteerden dit als het ongenoegen van de geestenkoningin omdat ze haar niet genoeg hadden behaagd. Kort na deze gebeurtenis begonnen priesters snel religieuze offers en gebeden te brengen om mogelijke toekomstige straffen te voorkomen en te kalmeren. Sindsdien is het hotel verbouwd en is kamer 327 opnieuw ingericht met veel meer luxe. Een extra kamer, nummer 2401, werd toen toegevoegd als reserve voor de koningin.

Tot op de dag van vandaag heeft elke hotelkamer op Java en Bali die op het zuiden ligt een van hun beste kamers speciaal gereserveerd voor Kanjeng Ratu Kidul. De kamer is over het algemeen op slot en de sleutel wordt toevertrouwd aan een bewaarder die de enige persoon is die erin mag om de kamer schoon te maken en te

voorzien van decoraties en comfort die geschikt zijn voor een koningin, zodat wanneer Kanjeng Ratu Kidul zich verwaardigt om haar excursies naar het mensenrijk te maken, ze altijd welkom zal zijn.

Parangtritis Beach, Yogyakarta, Indonesië, domein van de waterdieet, Kanjeng Ratu Kidul.
(CC DOOR 3.0)

Uitgelichte afbeelding: Deriv; Kanjeng Ratu Kidul, de koningin van de Zuidelijke Zee van Java. (CC BY-SA 3.0)

Verwijzingen

Brakel, C., "'Sandhang-pangan" voor de godin: offers aan Sang Hyang Bathari Durga en Nyai Lara Kidul", *Asian Folklore Studies*, Vol. 56, nr. 2 (1997), 253-283

Florida, K., "The Badhaya Katawang: A Translation of the Song of Kangjeng Ratu Kidul", *Indonesië*, nr. 53 (april 1992), pp. 20-32

Jordaan, R.E., "Tārā en Nyai Lara Kidul: Images of the Divine Feminine in Java", *Asian Folklore Studies*, Vol. 56, No. 2 (1997), 285-312

The Legend of Versi Sunda, <http://www.nyairorokidul.com/legenda-nyai-roro-kidul-versi-sunda/>, geraadpleegd op 22 februari 2016

Ras, J.J., "The Genesis of the Babad Tanah Jawi: Origin and Function of the Javanese Court Chronicle", *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, Deel 143, 2/3de Afl. (1987), pp. 343-356

Kamer 308, <http://www.jawakidul.nl/room308.htm>, geraadpleegd op 22/02/2016

Wie is Nyai Roro Kidul precies, <http://historia.id/kuno/siapakah-sebenarnya-nyai-roro-kidul>, geraadpleegd op 22/02/2016

The Mystery of Java's Spirit Queen,
http://www.api.sg/main/index.php?option=com_content&view=article&catid=57:special-articles&id=36:the-mystery-of-javas-spirit-queen, geraadpleegd op 22/02/2016

Wessing, R., "Een prinses uit Sunda: enkele aspecten van Nyai Roro Kidul", *Asian Folklore Studies*, Volume 56, (1997), pp.317-353

Wessing, R., "Homo Narrans in Oost-Java: regionale mythen en lokale zorgen", *Asian Folklore Studies*, Vol. 65, nr. 1 (2006), pp.45-68

Wessing, R., "Geesten van de aarde en geesten van het water: chtonische krachten in de bergen van West-Java", *Asian Folklore Studies*, Vol. 47, nr. 1 (1988), pp. 43-61